

- ALTING VÆNTES I NATURENS ORDEN

Af Mads Lidegaard

Bagved samfundslivet i alle moderne lande ligger som en stiltiende forudsætning en almindelig enighed om, at målet for det hele er en stadig stigende velstand og produktivitet. I forhold til dette mål vurderes udviklingen – om den er god eller dårlig, men dette mål er aldrig blevet moralsk eller filosofisk begrundet under hensyntagen til konsekvenserne på andre livsområder end de økonomiske og erhvervsmæssige. Og aldrig har endnu nogen vovet at se i øjnene, hvor denne udvikling bærer hen – hvor langt fremgangen kan og skal fortsætte – hvor man ender om 200 år med en årlig stigning i levedoden på 4 %. Men man bygger dog på den mere eller mindre klart formulerede tro, at den stigende levedod også menneskeligt og moralsk vil kunne betyde en fremgang for menneskeheden.

Dette synspunkt kan måske forsvares, når vi tænker på os selv, for hvem den højere levedod jo virkelig *er* det vigtigste i livet. Hvis den enkelte i vores samfund føler det sådan, må han også finde sig i, at landet styres efter disse principper. Og forsåvidt som livets mål hos os er så mange goder – bil – fjernsyn – sommerhus etc. som muligt, er det vel også rigtigt, at vi må opleve i hvert fald en slags tilfredsstillelse, jo flere af disse ting vi får til rådighed.

Men sagen stiller sig anderledes, når der er tale om folk, hvis forudsætninger, livssyn og moralværdier er væsensforskellige fra vore. Selvfølgelig må det være en lykke for mennesker, hvis de kan rives ud af sult, sygdom og fattigdom. Men det vil være naivt at tro, at andre mennesker som vi selv kan finde selve livets mål og mening i de ydre behageligheder – eller at de med en naturlovs nødvendighed bliver bedre og mere harmoniske i takt med den stigende levedod. Vi må se i øjnene, at den udvikling på det menneskelige og moralske område, som hos os er fulgt med den tekniske levedod – en udvikling, som jo endog ikke bedømmes positivt af alle – at den meget vel kan forme sig helt anderledes for de nye folk, der nu gennemgår den samme økonomiske udvikling.

Eller sagt på en anden måde: Ad empirisk vej kan vi i dag konstatere, hvilke følger den tekniske udvikling fik hos os selv indtil nu – og en væsentlig del af vort poli-

tiske liv beskæftiger sig jo med at regulere og afbøde de virkninger, som denne udvikling medfører, en udvikling, som i sig selv er uden for vor kontrol, så vore foranstaltninger hele tiden kommer bagefter.

Når vi nu ser en række nye folk begynde, hvor vi selv økonomisk begyndte for 100 år siden, så er der vel ikke så meget at sige til, at vi i vor afmagt er fantasiløse nok til blot at antage, at der nu hos dem vil ske det samme, også på det menneskelige område, som hos os i de forløbne generationer. Men vi glemmer, at denne menneskelige udvikling er et produkt af to faktorer, dels den økonomiske og tekniske proces, dels af vore egne menneskelige forudsætninger, da processen begyndte. Derfor er slutresultatet, den tekniske livsform, som vi kender den hos os idag, også udtryk for en sammensmeltning af de to faktorer. Man kan måske endda sige det på den måde, at forsåvidt som selve teknikken er udsprunget af vor særlige europæiske livsform, har den også haft særlig naturlige forudsætninger for at vokse sammen med den til et naturligt og forholdsvis harmonisk hele.

Men de nye folks forudsætninger er ganske anderledes end vore var. Og derfor må vi også være forberedt på, at udviklingen hos dem vil gå ad andre baner – at teknikken hos dem vil fremkalde andre reaktioner.

Dette er det store ukendte X i hele den verdensomspændende proces, som i disse år præger vor klode. Vil det være muligt for de andre livsformer at tilpasse sig teknikken på samme forholdsvis smertefri måde som vor egen gjorde det? Har vi lov at vente de samme reaktioner, de samme virkninger på de forskellige trin af udviklingen.

Alle er i dag på det rene med, at den nye udvikling har skabt menneskelige problemer også i Grønland. Der tales om alkoholmisbrug, svigtende kønsmoral, forkert brug af penge, dårlige boligvaner, forkerte ernæringsprincipper hos hele grupper af befolkningen. Der sættes også ind imod disse forhold i en vis udstrækning, men den afgørende reaktion, den herskende filosofi overfor problemerne er dog noget i denne retning: Det er rigtigt med alle disse uheldige reaktioner – men vi kender tilsvarende fra vor egen udvikling. For 60 år siden drak danskerne også for meget brændevin o. s. v. Men *med den stigende levelfod vil disse skavanker forsvinde af sig selv*. Der hersker en mærkelig blind tro på, at en forbedret social standard automatisk vil løse de menneskelige problemer – hvad enten denne tro er udtryk for afmagt overfor opgaverne, en skyden ansvaret fra sig, – eller den virkelig bygger på en forestilling om, at de positive sider i vores egen moral står i stor gæld til de ændrede sociale forhold.

I nyordningens første periode var det som om man troede, at teknikken alene gjorde det. Nu synes man at have erkendt, at det er nødvendigt, at menneskene selv behersker denne teknik, selv kan drive det nye samfund rent fagligt. Og det er et stort fremskridt, som vi må glæde os over.

Spørgsmålet er imidlertid, om vi kan lade det være nok dermed, om der ikke er en mistelten, vi endnu ikke har taget i ed: Menneskenes egen indstilling overfor det nye – og overfor det liv, de skal leve under de nye forhold. Hvis vi her overser noget, kan det blive farligt ikke blot for selve den ydre udvikling, som næppe kan lykkes uden befolkningens positive medvirken, men også for menneskene selv.

Nogle eksempler skal belyse, hvad jeg mener:

Man trøster sig med, at det voldsomme forbrug af spiritus og andre luksusvarer kun vil være et overgangsfænomen, som vil regulere sig selv, når levedoden bliver så høj, at man ikke længere har behov for at søge flasken eller anden form for trøst.

Men man glemmer, at traditionerne for brug af penge har været helt andre i det grønlandske samfund, som i en sjælden grad var selvforsynende, så praktisk talt alle kontanter kunne anvendes på luksus. I et sådant samfund vil det danske middel: tårnhøje afgifter, ikke virke nær så stærkt som i det egentlige Danmark. Man sagde forøvrigt nøjagtigt det samme, da den grønlandske befolkning for 100 år siden var ved at gå under i kaffemisbrug. Det bedrede sig også; det varede dog ikke 5–10 år, men *to generationer*.

Man forestiller sig, at den højere levedod også vil rette de moralske forhold op – da de jo dog i Danmark med den høje levedod ikke er så slemme. Man glemmer, at kernen i sagen vel nok er, at den oprindelige danske moral, som hele teknikken jo sådan set er et barn af, derfor også har meget lettere ved at hævde sig imod den og derfor stadig kan virke regulerende på de moralske forhold, mens den gamle grønlandske moralkodeks meget nemmere kan væltes helt over ende af det nye og derfor miste sin indflydelse på mennesker. Men naturligvis vil effektiv oplysning kunne rette på adskillige punkter.

Eller sagt kort: Trods alt er det den gamle folkemoral, som endnu bærer teknikken hos os. I Grønland må man frygte, at den gamle folkemoral opløses – og tilegnelse af en ny moralkodeks er en meget kompliceret affære.

Man tror, at det voldsomme pengeforbrug efterhånden vil reguleres i fornuftigere retning, når man får flere penge mellem hænderne og adgang til flere goder. Man glemmer, at Danmark altid har været et bondesamfund, fastboende mennesker, der kunne forøge deres velstand og samle stadig flere værdier sammen, mens det traditionelle eskimoiske samfundsmønster jo ikke kendte en lignende opsparringstradition. Den vil nok komme, men det kan vare længere, end det f. eks. gjorde i Danmark.

Man fortrøster sig til, at de mange nyuddannede grønlændere vil tilføre samfundet nyt initiativ og kraft. Men man må ikke glemme bagsiden af medaillen, som måske kortest kan udtrykkes med et citat om de unge uddannede i Polynesien, hvor „alle aspirerer til at blive prinsesser eller høvdinge hellere end til at overvinde deres samfunds fattigdom og elendighed.“ „Åltfor få af dem, som sendes udenlands

for at udvikle en mere kritisk holdning, er uselviske nok til at vie deres liv til deres landsmænds nød.“ I Indien møder vi de unge uddannede, som føler sig hævet over det folk og det arbejde, netop *de* skulle bringe fremad – og i stedet bliver en temmelig unyttig byrde for samfundet. – Igen er selve uddannelsen ikke nok – den menneskelige indstilling er vigtigere. De unge uddannede grønlandere bliver i dag i Danmark i stort tal – og undskylder sig med den ulyksalige 10 års regel. Den er dog nok ikke hele sagen – andre steder i verden møder vi de samme unge – hvor der ingen 10 års regel er – som hellere vil nyde det brusende liv i den store verden end tilbage og hjælpe deres landsmænd i de små landsbyer i junglen ud af deres elendighed.

Og sådan kunne man fortsætte og nævne eksempler på, at man tror på samfundets egen naturhelbredende kraft overfor dets problemer. En sådan kraft findes nok – men det vil være farligt at forlade sig på den og derfor undlade at søge andre veje, som måske kunne være farbare.

Hvilke disse veje skulle være, er imidlertid svært at sige. Vi bevæger os her på svært tilgængeligt område. Teknisk opbygning ved man, hvad er. Faglig oplysning og uddannelse ligeså. Men meget sværere bliver det, når man når til selve den menneskelige grundindstilling overfor tilværelsen. – Den kan man ikke sådan uden videre ændre efter en fast recept. Her er man så at sige på hellig grund, hvor der må trædes varsomt. Vi må erkende, at til opbygningen hører også, at menneskenes sind bliver afstemt efter det nye, så de ikke skal leve i en stadig spænding mellem det samfund, de lever i, og den måde, de tænker og lever på. – Men hvordan gøres det? Hvis ikke man havde den danske folkehøjskole at vise hen til, hvor man vitterligt netop har søgt at gøre *det* nu gennem flere generationer, ville det være svært at svare. Men det kan altså gøres.

Hvor afgørende menneskenes egen indstilling er for ethvert opbygningsarbejde, fremgår meget tydeligt af Kusum Nairs bog fra Indien „Blossoms in the Dust“. Den indiske centralregering iværksætter stort set de samme foranstaltninger rundt i det vældige rige for at sætte befolkningen i gang med en udvikling. Det forbløffende er, hvor forskelligt forsøget falder ud. Nogle steder forbliver alt uændret, og selv de ihærdigste forsøg og fordelagtigste tilbud fra regeringen lades upåagtede, andre steder når hele byer og områder meget langt bogstavelig talt ved egen hjælp. Konklusionen af hele undersøgelsen bliver, at den afgørende faktor i en udvikling *ikke* er, hvad andre gør, men hvad menneskene selv gør. Og det er jo netop helt afhængigt af deres indstilling. Hvis man formår at give mennesker en forståelse for, hvad der sker, hvorfor det sker – samt af deres egen plads i det, der sker, da kan man nå meget langt selv med liden hjælp. Men hvis mennesker ikke forstår, ikke er med, ikke føler sig medansvarlige, ikke føler behov for det nye – da kan millionerne rulle forgæves i årtier.